

НАПРЯМ 10. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПСИХОЛОГІЧНІ МІШЕНІ ВИХОВНИХ ЗАДАЧ

Гриценко Л. І.

науковий співробітник лабораторії трудового виховання

Інститут проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

м. Київ, Україна

Сучасна школа стикається з великою кількістю проблем, серед яких поступова втрата в учнів інтересу аж до появи негативного ставлення до навчання, несформованість внутрішніх мотивів навчальної діяльності, втеча від реальності – ескапізм, котрий все частіше виражається в зануренні у віртуальний світ комп'ютерних ігор, невміння вчитися як частковий прояв невміння самостійно вибудовувати і доводити до завершення будь-яку трудову діяльність. Сьогодні метою освіти стає сприяння учінню. А це потребує найзатребуванішого сьогодні вміння – вміння працювати: гнучко, творчо, ефективно.

На фоні означених проблем зростає актуальність трудового виховання, особливо на початковій ланці освіти. Адже задеклароване основне завдання сучасної, оновленої початкової школи – переорієнтувати навчально-виховний процес на освоєння знань, умінь та ставлень, які потрібні сучасній людині для життя, заохочувати дітей до навчання, робити їх успішними. Без потреби в праці, ставлення до неї як необхідності гідного людського життя, духовної цінності, яка дозволяє досягти життєвого успіху, без навичок вольового зосередження, опанування власною активністю, здатності оцінювати і регулювати діяльність, які формуються і розвиваються в процесі трудового виховання учнів, таке завдання не може бути вирішене.

Водночас, ставлення до самого поняття та і процесу трудового виховання як найважливішого, базового компонента у формуванні духовно-моральної сфери учнів в педагогічній спільноті варіює від вивищено-формального, чим грішать епізодичні виховні заходи, класні та шкільні «стенди» та «куточки», аж до зневажливого, коли процес трудового виховання сприймається батьками та педагогами як рудимент застарілої освітньої системи. Не менш шкідливим для осмислення сучасного змісту трудового виховання і, відповідно, організації його як керованого процесу, є і усталений в свідомості громадськості та закріплений в педагогічній літературі підхід до трудового виховання як синоніму трудового навчання, який би ми умовно назвали редукованим. Враховуючи базисну роль ціннісного ставлення до праці як головного показника трудової вихованості для особистісного розвитку молодшого школяра і його успішної адаптації в основній школі і в подальшому, вбачаємо за необхідне, спираючись на розроблену лабораторією трудового виховання НАПН України структуру цього конструкта, окреслити деякі аспекти процесу, котрі вирішуються в діяльності психологічної служби навчального закладу.

Загальною метою діяльності психологічної служби в початковій школі є формування і розвиток особистості дітей, створення психологічно-педагогічних умов для розкриття творчих здібностей кожного учня, забезпечення його активності в засвоєнні знань, набутті вмінь та навичок, необхідних для подальшого успішного навчання в середній школі, досягнення оптимального рівня розвитку пізнавальної, емоційно-мотиваційної, особистісно-регулятивної та духовно-моральної сфер особистості з урахуванням психофізіологічних індивідуальних особливостей молодшого школяра [4].

Початок шкільного навчання серйозно позначається на розвитку психіки дитини, її особистості. Під впливом навчання і виховання змінюється поведінка учнів, збагачується їхній соціальний досвід, формується свідоме, відповідальне ставлення до своїх обов'язків. Цьому сприяють психофізіологічні особливості учнів початкових класів. Діяльність психологічної служби у початковій школі здійснюється у тісному співробітництві з педагогічним колективом та батьками і найближчим оточенням школяра. Від якості такого співробітництва залежить ефективність всіх виховних зусиль школи. Враховуючи багаторівневість виховного впливу, спрямованого на формування ціннісного ставлення до праці, важливо забезпечити таку синергію. Для цього важливо, аби уявлення педагогічного колективу та батьків про функції психологічної служби відповідали її реальним можливостям і завданням. Від того, як успішно будуть засвоєні вимоги нової ситуації розвитку, сформується позиція школяра, ставлення до трудової діяльності: учіння, самообслуговування, суспільно-корисної праці тощо, - залежить розвиток дітей у середніх і старших класах і не тільки [3].

З цією метою важливо, передусім, налагодити профілактичну роботу, спрямовану на дотримання основних принципів трудового виховання молодшого школяра та реалізацію компонентної моделі формування ціннісного ставлення до праці, що, за І.Д. Бехом, включає когнітивний, емоційно-ціннісний, вольового імпульсу, поведінково-праксічний та самоціннісний компоненти [1, с. 8-16].

Так, починаючи з визначення готовності дитини до школи і психологічного супроводження розвитку психічних процесів, що забезпечують діяльність, формування особистісної сфери, практичний психолог навчального закладу, надаючи необхідну інформацію та будуючи на її основі власне профілактичну чи корекційно-розвивальну роботу з дітьми та просвітницьку роботу з батьками і педагогами, забезпечує реалізацію принципів доступності, посиленості праці, має можливість визначати та впливати на стиль міжособистісної взаємодії школяра зі значимими дорослими, сприяти усвідомленню педагогами необхідності контрольованого формування головної власне шкільної навички молодшого шкільного віку – вміння вчитися (мова йде про формування структури навчальної діяльності учня, яка обумовлює успішне оволодіння будь-якою новою інформацією, в тому числі і самостійно). Власне реалізація завдання супроводу адаптації дитини до навчання, нового шкільного колективу невіддільне від формування навичок навчальної та трудової діяльності та самоконтролю як важливого компонента у формуванні ціннісного ставлення.

Забезпеченню необхідного для розвитку ціннісного ставлення до праці емоційно-мотиваційного компонента – «радості праці» допомагає також раннє виявлення здібностей, інтересів і нахилів дитини і побудову на цій основі

«дитиновідповідної» позакласної та позашкільної роботи, залучення до різноманітних форм творчої самореалізації.

Цьому ж послуговується робота психолога з визначення причин труднощів у навчанні та адаптації до шкільного життя, профілактика неуспішності, девіантної поведінки та конфліктів з однолітками і старшими та спільна з педагогами побудова на цій основі корекційно-розвивальних програм.

Спільним завданням психологічної служби, педагогів та батьків є і формування довільності психічних процесів, відповідальності, самоконтролю, навичок самостійної учбової діяльності. Хоча відповідальність традиційно вважається новоутворенням підліткового віку, вже у дошкільників вона представлена як моральна норма, що конкретизується в правилах поведінки в ситуаціях морального змісту. Це положення ґрунтується на визначеному ще Л. С. Виготським загальному генетичному законі культурного розвитку. З приходом до школи дитина втрачає безпосередність, а її психічне життя набуває довільності і опосередкованості, які дають їй свободу. Вона починає розуміти й усвідомлювати свої переживання, виникає «логіка відчуттів», формується важливе новоутворення – здатність до узагальнення власних переживань. Це робить молодший шкільний вік сенситивним до розвитку морально – вольових якостей, відповідальності у ставленні до себе й інших, у тому числі й до праці, яка відрізняється від обов'язку саме мірою внутрішньої усвідомленості, бо в обов'язку присутні яскраві елементи зовнішнього примусу [2, с. 343-344].

У роботі з батьками та найближчим соціальним оточенням школярів психологічна служба, вирішуючи загальні завдання: здійснення в різноманітних формах просвітницької роботи, вивчення практики сімейного виховання у сім'ях учнів та їх найближчого соціального оточення, профілактику неправильного поводження з дітьми та недогляд за ними, – допомагає сім'ї усвідомити роль формування ціннісної сфери дитини в успішній самореалізації в майбутньому, уникнути або виправити виховні помилки, прорахунки в стилі батьківського виховання, що впливають на становлення ціннісно-сміслової сфери особистості молодшого школяра, вибудувати суб'єкт-суб'єктні стосунки з власною дитиною задля усвідомлення важливості праці в житті сім'ї, суспільства, розвитку самостійності, ініціативності, відповідальності, поваги до результатів праці як опосередкованого результатом трудової діяльності – своєї і батьків тощо.

Загалом завдання психологічної служби, спрямовані на формування ціннісного ставлення до праці, наступні: підвищення психологічної культури, розуміння про вікові особливості формування ціннісно-сміслової сфери, розвитку особистості загалом, можливі виховні помилки і шляхи їх запобігання чи виправлення шляхом проведення інформаційно-просвітницьких заходів, консультацій, навчальних семінарів і тренінгів; моніторинг особистісного розвитку і трудової вихованості як стрижневої характеристики в формуванні особистості школяра і діагностичних обстежень як класу в цілому, так і окремих учнів за власною ініціативою і на прохання педагогів; спільна з педагогами в батьками корекційно-розвивальна робота з учнями, що мають труднощі в адаптації чи навчанні, які ведуть до відхилень в особистісному розвитку школяра, формування почуття безпорадності, апатії, знижують ініціативність, мотивацію, перешкоджають формуванню самостійності та вольової сфери учня.

З урахуванням окреслених завдань особливо важливим є розробка та застосування до розв'язання виховних проблем окресленого в працях В.Г. Панка проектно-технологічного підходу [5, с. 28-29]. Серед його переваг – чітке визначення в конкретних показниках кінцевого результату проекту; основних цільових аудиторій, ефективності й результативності виховних зусиль педагогічного колективу і практичних психологів закладу освіти.

Література:

1. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Вип 21. – Кн 1. – Київ, 2017. – С. 6-20.*

2. Гриценок Л. І. Психологічні аспекти формування відповідального ставлення до здоров'я засобами ігрової діяльності / Л. І. Гриценок // *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – К.: Університет «Україна». – 2011. – № 2. – С. 341-345.*

3. Дзюбко Л. В. Вирішення психологічних проблем переходу школярів з початкової до середньої освітньої ланки відповідно до вимог нових державних стандартів базової середньої освіти // *Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : Колективна монографія / [Максименко С. Д., Куценко-Лада Г. В., Пророк Н. В. та ін.], за ред. С. Д. Максименка. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 400 с. – С. 265-279.*

4. Панок В. Г. Психологічна служба: Навчально-методичний посібник для студентів і викладачів. – Кам'янець – Подільський, 2012. – 488 с.

5. Панок В. Г. Теоретико-методологічні проблеми застосування виховних технологій з погляду прикладної психології / В. Г. Панок // *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2014. – № 4. – С. 21-29.*

САМООЦІНКА КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПОКАЗНИК ЇХ АДАПТОВАНOSTІ ДО НАВЧАННЯ

Кравченко О. Д.

старший викладач кафедри психології

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Психологічна адаптація до школи – складний динамічний процес по перебудові пізнавальної, мотиваційної і емоційно-вольової сфер дитини, пов'язаний із її входженням в якісно нове соціальне середовище, визначене умовами системно організованого шкільного навчання [2; 3; 5]. Істотними ознаками останнього виступає те, що, по-перше, з вступом до школи дитина починає виконувати суспільно важливу діяльність, і, по-друге – воно вимагає обов'язкового виконання ряду однакових для всіх правил, якими регулюється поведінка школяра.

Входження в шкільне життя відбувається впродовж початкової школи, і поєднання рис дошкільного дитинства з особливостями школяра характеризуватиме весь період молодшого шкільного віку. Дослідники